

Каріков С.А.

Конфесійна політика курфюрста Августа I в альбертинській Саксонії

Конфесіоналізація в німецьких землях XVI ст. – проблема, що викликає все більшу увагу в сучасній історіографії раннього Нового часу. У подіях цього періоду дослідники шукають витоки майбутніх історичних явищ: Тридцятирічної війни, Просвітництва, об'єднання Німеччини в єдину державу. Пошук зв'язків із сучасністю і водночас – необхідність уникнення модернізації подій XVI ст. зумовлюють наше звернення до характеристики цих подій.

Особливістю дослідження конфесіоналізації багатьма сучасними істориками є звернення до подій у певних регіонах Німеччини – духовних та світських князівствах або окремих містах. Така регіоналізація історіографії зазначених подій, на наш погляд, є цілком виправданою. Вона обумовлена, передусім, політичною роздробленістю німецьких земель у XVI ст., а також їх конфесійною неоднорідністю. Тому узагальнюючі висновки щодо головних тенденцій розвитку німецького суспільства можуть бути зроблені лише на основі детального вивчення специфіки окремих територій. На наш погляд, при цьому необхідно перш за все звернути увагу на ті регіони, які посідали ключові позиції в розвитку німецького суспільства раннього Нового часу. За рівнем економічного розвитку й активності в політичних подіях до цих регіонів, безумовно, належить Саксонія. Відіграючи активну роль у подіях Реформації, курфюршество Саксонське зберегло вагомий вплив на імперському рівні й у другій половині XVI ст., після укладання Аугсбурзького релігійного миру. Актуальним є визначення місця в цих подіях конфесійної політики, здійсненої курфюрстом Августом I Саксонським (1553–1586 рр.): її цілей, напрямів, головних проблем та наслідків.

Вже в історіографії XIX ст. було звернуто увагу на події конфесійної боротьби в курфюршестві Саксонському. Ф. Бланкмайстер присвятив розгляду впровадження Реформації в регіоні низку розділів своєї узагальнюючої праці [1]. Е. Везе, висвітлюючи ситуацію при дворі курфюрста, згадує деякі моменти, пов'язані з усуненням зі своїх посад прибічників філіпізму в 1574 р. [2]. У дослідженні Й. Фальке, де автор характеризує головні напрями діяльності Августа I, питання конфесійної політики відображені побіжно, оскільки більшу увагу приділено аналізу соціально-економічного курсу курфюрста [3].

В історіографії НДР події конфесійного будівництва в Саксонії у другій половині XVI ст. не були предметом активного дослідження, оскільки пріоритет належав розгляду соціальної проблематики, пов'язаної передусім з подіями ранньої Реформації та Великої Селянської війни. Винятком є нарис Е. Коха, присвячений розвитку Євангелічно-Лютеранської Церкви в Саксонії, де відзначено деякі заходи, здійснені в часи правління Августа I [4]. Сучасні німецькі дослідники Й. Брунінг [5] й Р. Гросс [6] також згадують внесок Августа Саксонського у розбудову євангелічної церковної організації. Безумовно, у межах порівняно невеликих біографічних нарисів навряд чи можна очікувати розгорнутого висвітлення всіх аспектів цієї проблеми, однак дослідники виокремили важливі риси, на які слід звернути увагу при подальшій розробці проблеми. Зокрема, Й. Брунінг відносить до ключових моментів становлення євангелічної церковної організації в регіоні прийняття в 1557 р. «Генеральних статей», а також ініціативу курфюрста Августа щодо розробки «Формули згоди» і «Книги згоди» [5, S.117–118].

На наш погляд, розгляд конфесійної політики Августа доцільно розпочинати із самого початку його правління, оскільки на початку 50-х рр. XVI ст. релігійне питання

зберігало актуальність, залишаючись предметом гострого суспільного протистояння. Пассауське перемир'я 1552 р. позначило шляхи врегулювання конфлікту, однак для цього була необхідною ратифікація умов мирної угоди на загальноімперському рівні. При цьому розвиток Євангелічно-Лютеранської Церкви в кожній території визначався необхідністю подолання не тільки опозиції прибічників католицизму, але й численних внутрішніх проблем. Вони, насамперед, були пов'язані з

У цих умовах конфесійна політика курфюрста Августа охоплює декілька основних напрямів:

- завершення секуляризації єпископств;
- зміцнення організаційної структури євангелічних общин;
- урегулювання догматичних суперечностей лютеранського віровчення.

Політика секуляризації, розпочата в курфюрстві Саксонії ще у 20-ті рр. XVI ст., тривала і після переходу цієї території під владу альбертинської лінії. Август у цьому питанні продовжив політику свого брата Моріца, який загинув у 1553 р. Головним об'єктом його уваги стали єпископства Мейссенське, Наумбурзьке і Мерзебурзьке. У 1561 р. помер останній римсько-католицький єпископ Мерзебурга Міхаель Хельдінг. Після цього соборний капітул Мерзебурзького єпископства обирає старшого сина курфюрста 18-річного Олександра адміністратором цієї території. У 1564 р. після смерті римсько-католицького єпископа Юліуса фон Пфлюга аналогічні вибори були здійснені в Наумбурзі; адміністратором цієї території також стає Олександр [4, S.196]. У 1581 р. під контроль Августа потрапило єпископство Мейссенське, розташоване неподалік від Дрездена – столиці курфюршества. Практика призначення князівських синів адміністраторами церковних територій із можливістю подальшої передачі цих земель під їх управління (у випадку хвороби або смерті єпископа) в часи Реформації і конфесіоналізації набуває в Німеччині значного поширення [7, S.308]. Такий метод розширення Августом своїх володінь не суперечив умовам Аугсбурзького релігійного миру, який забороняв лише пряме захоплення територій, що належали іншим правителям, і насильницьке нав'язування їм власного віросповідання.

Організаційне зміцнення євангелічних общин передусім мало спиратися на гарантії їх матеріального забезпечення. Від імені Августа I 17 червня 1554 р. було видано інструкцію для проведення візитацій (перевірок стану церковної організації) на території курфюршества Саксонського. Г.-В. Крумвіде підкреслює деякі суттєві положення, які відрізняли її зміст від аналогічної інструкції 1527 р. Це, зокрема, наголошення на необхідності захисту євангелічного вчення від «численних єретичних помилок та заблуджень». До таких поглядів були зараховані цвінгліанство, анабаптизм, ідеї Кальвіна, Озіандера, Майора, Швенкфельда, Буллінгера. Інструкція 1554 р. забороняла поширення творів цих авторів на території курфюршества [8, S.134]. На нашу думку, така вимога є виразним проявом формування лютеранської ортодоксії. Інструкція вимагала від священників наглядати за присутністю всіх місцевих мешканців на богослужінні, а також за їх причащенням. Контролю візитаторів підлягали знання євангелічними священнослужителями «закону та Євангелія», уміння проповідувати й викладати громаді лютерівський Малий Катехізіс.

У 1555 р. було здійснено генеральну візитацію парафій на території курфюршества Саксонського. Обов'язки її проведення були покладені на суперінтендентів та синод. Схема звітів саксонських візитаторів у 50–70-х рр. XVI ст., як і раніше, містила такі головні пункти: характеристика проповідника та диякона, опис церковного майна, регулярності відправи і змісту богослужіння, діяльності школи. Крім того, у цих донесеннях саксонських візитаторів відображено вік, рівень освіти, матеріальний стан священнослужителів, а також зроблено зауваження щодо їх

особистих якостей. Участь у візитаціях посадових осіб, які представляли інтереси курфюрста, дозволяла більш ефективно вирішувати наявні проблеми і водночас сприяла посиленню впливу князівської влади в суспільстві. Остаточне таке становище було закріплене правом саксонського курфюрста призначати склад консисторії у Дрездені, її філій у Віттенберзі та Лейпцигу, а також наглядати за роботою синоду [9, с.114].

Зміцненню лютеранства сприяло й урегулювання догматичних суперечностей лютеранського віровчення. Воно потребувало подолання розколу між ортодоксальними прибічниками вчення Лютера (гнезіолутеранами) та прихильниками ідей Меланхтона (філіпістами), які в окремих пунктах зближувалися з ідеями кальвінізму. У 50–60-х рр. XVI ст. цей розкол визначався протистоянням теологів, пов'язаних відповідно з Єнським та Віттенберзьким університетами; спроби досягти компромісу між ними не дали бажаних наслідків.

У 70-і рр. XVI ст. Август здійснив рішучий наступ на групу філіпістів: були звільнені з посад канцлер Георг Краков, духівник курфюрста Крістіан Шютц, декілька професорів Віттенберзького університету, суперінтендент із Пірни Йоганн Штьоссель [4, S.204]. Дослідники висловлюють різні точки зору на причини такого різкого повороту курсу правителя. Одні автори пов'язують його з особистими мотивами, які торкалися гідності курфюрста і його дружини Анни [9, с.206], інші акцентують увагу на відданості Августа ідеалам лютеранства. Промовистим є той факт, що звільнені за рік до того близько 100 проповідників-гнезіолутеран (з 530 євангелічних священнослужителів Саксонії) після вигнання філіпістів не були повернуті для подальшого відправлення своїх обов'язків [10, S.204]. Можна висловити припущення, що вчинок курфюрста пояснювався не стільки відданістю лютеранству (зокрема, прихильністю до гнезіолутеранства), скільки прагматичним прагненням правителя уникнути можливості посилення опозиції.

Після цього Август сприяв розробці лютеранськими теологами «Формули згоди» (1577 р.) та «Книги згоди» (1580 р.). Участь в обговоренні цих документів, прийняття яких остаточно закріпило єдність догматичних положень лютеранства, брали представники імперських станів – рицарство і бюргерство [5, S.118]. «Великий церковний та шкільний статут курфюршества Саксонського» (1580 р.) конкретизував їх принципи на повсякденному рівні функціонування територіальної євангелічної організації, охопивши такі питання: сімейні відносини, навчання у трьох князівських (у Мейссені, Гріммі, Пфорті) й німецьких школах, проведення наглядових заходів суперінтендентами, діяльність консисторії, підготовка стипендіатів в університетах Віттенберга та Лейпцига і функціонування цих університетів. У деяких випадках положення Саксонського статуту 1580 р. відповідають принципам Вюртемберзького церковного статуту 1559 р. [4, S.212]. Реалізація принципів останнього документа була пов'язана з діяльністю його автора – теолога Якоб Андрее, який раніше працював у Вюртемберзькому герцогстві. Тому, на наш погляд, можна зробити висновок про принципову подібність структур євангелічної організації Саксонії і Вюртемберга.

Отже, конфесійна політика курфюрста Августа I може бути визначена як типова для євангелічних правителів Німеччини раннього Нового часу. Наприкінці XVI ст. у Саксонії було секуляризовано загалом близько 300 церковних володінь. Оформлення лютеранської ортодоксії сприяло утвердженню пріоритету влади курфюрста у вирішенні конфесійних суперечностей.

Література

1. Blanckmeister F. Sächsische Kirchengeschichte / F. Blanckmeister. – Dresden : Sturm, 1868. – 487 S. **2. Vehse E.** Geschichte der Höfe des Hauses Sachsen / E. Vehse. – Hamburg :

Hoffmann & Kampe, 1854. – T. 2. – 357 S. **3. Falke J.** Die Geschichte des Kurfürsten August von Sachsen in volkwirtschaftlicher Beziehung / J. Falke. – Leipzig : Hirzel, 1868. – 352 S. **4. Koch E.** Ausbau, Gefährdung und Festigung der lutherischen Landeskirche von 1553 bis 1601 / E. Koch // Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen. – Berlin : Evangelische Verlagsanstalt 1989. – S. 195–223. **5. Bruning J.** August I (1553–1586) / J. Bruning // Die Herrscher Sachsens. Markgrafen, Kurfürsten, Könige. 1089–1918. – München : Beck, 2007. – S. 110–125. **6. Groß R.** Die Wettiner / R. Groß. – Stuttgart : Ulmer, 2007. – S. 128–146. **7. Kluebing H.** Die Konfessionelle Zeitalter. 1525–1648 / H. Kluebing. – Stuttgart : Ulmer, 1989. – 446 S. **8. Krumwiede H.-W.** Zur Entstehung des landesherrlichen Kirchenregiments in Kursachsen und Braunschweig-Wolfenbüttel / H.-W. Krumwiede. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1967. – 268 S. **9. Прокопьев А. Ю.** Германия в эпоху религиозного раскола. 1555–1648 / А. Ю. Прокопьев. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2008. – 483 с.